

Kvarteret Örup

Februari 2025

Kungsporsavenyen 22, kvarteret Örups södra del. Foto: Mattias Blomgren, CC BY-SA 3.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>, via Wikimedia Commons

Kvarteret Örup är ett byggnadskvarter i stadsdelen [Lorensberg](#) i [Göteborg](#). Kvarterets västra del vetter mot Göteborgs paradgata [Avenyn](#) med adresserna [Kungsporsavenyen](#) 16–22. Övriga kvarteret har adresserna [Kristinelundsgatan](#) 12–14, [Lorensbergsgatan](#) 1-7 och [Vasagatan](#) 43A-43B.^[1]

Byggnaderna mot Avenyn ritades 1880–1882 av arkitekten [Adrian C. Peterson](#) för byggnadsfirman Nils Andersson & Co. Större delen av kvarteret.Örup är [byggnadsminne](#) sedan 10 april 2001.^{[2][3]}

Historik

Kvarteret är namngivet efter [Örups slott](#) och husen mot Avenyn utgör numera den ena av två bevarade kvarterssidor med obruten 1800-talskaraktär mot Kungsporsavenyen, det andra är [Kvarteret Kalmarehus](#). Husen är uppförda av sten i fyra våningar, putsade och prydda med rik [stuckdekor](#) i [nyrenässans](#) och färgade i vitt och gulvitt. Upphovsman var den kände göteborgsarkitekten Adrian C. Peterson, som själv bodde i nummer 18. Vissa förändringar har ägt rum – butiker har inretts i bottenvåningarna och förgårdarnas planteringar har tagits bort – men i övrigt är [exteriörerna](#) välbevarade.^[4]

Göteborg var vid mitten av 1800-talet under stark tillväxt tack vare blomstrande industri och livlig handel med utlandet. År 1860 hade [befästningen](#) runt Göteborgs centrum ersatts av nya kvarter,

publika byggnader och parker. [Donationsjorden](#) utanför parkbältet med [Nya Allén](#), öster om förstaden [Haga](#), upptogs fortfarande av odlingar och beteshagar samt spridda klungor av oordnad förstadsbebyggelse på den så kallade [Hagaheden](#).^[5]

Stadens penningaristokrati såg den pågående förvandlingen i Europas storstäder som en förebild. Särskilt utbyggnaden av [Ringstraße](#) i [Wien](#) enligt en plan från 1857 väckte samtidens beundran som tecken på det rika borgerskapets nya maktställning. I ett storstilat förslag till plan för Göteborgs utbyggnad framhölls år 1863 "Hagaheden" som särskilt lämplig för ett storstadsmässigt bebyggande.

I den 1866 stadfästa planen utgör den breda avenyn från [Kungsportsbron](#) söderut tillsammans med [esplanaden Vasagatan](#) planens huvudaxlar. Dessa gator blev på 1880-talet det mondäna Göteborgs förnämsta stråk med träd på rad och [palatslika](#) fasader. Kungsportsavenyen fick en [monumental](#) prägel genom kvartersvis samordnad arkitektur innanför planterade förgårdar. Utbyggnaden vid Avenyn pågick 1872–1897. Den hejdades tillfälligt vid [Engelbrektsgatan](#) tills [Lorensbergsparken](#) kunde genombrytas och stråket fortsatte söderut till [Götaplatsen](#), som anlades lagom till stadens stora [jubileumsutställning](#) 1923.

Vid Avenyn färdigställdes först de så kallade "engelska" respektive "franska" kvarteren mitt emot varandra (nummer 3-17 respektive 4-14). De ritades 1872–77 av [Johan August Westerberg](#) som privatpalats i tre våningar för vardera en eller ett par familjer, exempelvis grosshandlare [Erik Wijk](#) och hans fru Emily.^[6] Nummer 3-17 gick i stram engelsk – "anglo-saxisk" – antikiserande stil medan nummer 4-14 hade den franska [barockstilens](#) kraftiga fasadutsprång och livfulla takarkitektur. På denna del av Avenyn, söder om [Vasagatan](#), blev det snart en högre och ståtligare bebyggelse.

Beskrivning av husen

Kvarteret Örup år 1901. Foto: Okänd fotograf, Public domain, via Wikimedia Commons

I kvarteret Örup byggdes fyra våningshusen nummer 16–22, arkitektoniskt harmoniserande med en överdådig [örnering](#) av fasader och tak. Utmärkande för denna husrad är det storslagna intrycket, som erhålls genom utsprången och fasadernas rytmiska indelning med hjälp av [pilastrar](#), som åtskiljer de tätt sittande fönstren. Fasaderna med sin rika utsmyckning och förträdgårdarnas inhägnader hade gjutna detaljer av cement, vilket var en etablerad metod i Göteborg sedan 1860-talet. Taken, där tornen var klädda med [skiffer](#) eller rutmönstrad [zinkplåt](#), pryddes på franskt sätt av kupor och gallerverk av järn.

”Adrianopel” blev folkhumorns fyndiga smeknamn på kvarteret, som ritades 1880–83 av Adrian C. Peterson för byggnadsfirman Nils Andersson & Co. Arkitekten var själv delägare i firman under åren 1878–1885. Därefter satsade han helt på sitt eget framgångsrika arkitektkontor. Familjen med hustrun Hilda och de tre barnen hade sin bostad på tredje våningen i nummer 18 av Kungsporsavenyen.^[2] Det var en lägenhet med ekgolv, takstuckatur, tung viktoriansk inredning och kristallkronor. Fem rum låg i fil mot gatan och paradsalongen öppnade sig utåt med en balkong.^[8]

Kvarteret Örups fyra sammanbyggda hus med fasad mot Avenyn med en rikt utformad fasad i fransk [nyrenässans](#). Fasaden är indelad med [pilastrar](#) och fönstren är omramade med [dekorativa](#) delar. Kvarteret är representativt för Avenyns tidigare praktfulla inramning med ståtliga bostadshus för borgerskapet. Adrian C. Petersen utvecklade fasadernas formrikedom på ett sätt som var helt nytt i Göteborg. De släta fasaderna byttes mot [risaliter](#), pilastrar, [gesimser](#), [friser](#) och balkonger.^[9]

Numera präglas Avenyn av äldre bevarade bostadshus från tidsperioden 1880–1900, [funkishus](#), hotellbyggnader och kulturinstitutioner. Byggnadernas bottenplan inrymmer butiker och restauranger. Förträdgårdarna, som tidigare var utmärkande för Avenyn, finns bara bevarad på adressen Kungsportsavenyen 1.^[10]

Husen blir byggnadsminne

År 1965 hade många av gatans gamla hus rivits och en rivningsansökan för Avenyn 18 hade lämnats in. Då slog [Göteborgs-Tidningen](#) larm och en opinion bildades mot rivningen. Avdelningen för arkitektur på [Chalmers](#) hade tillfälligt inhysts i lokalerna. Av en slump hittades Adrian C. Petersons ritningsarkiv på vinden. I arkivet fanns 700 fint [akvarellerade](#) originalritningar. Det var ungefär en tredjedel av allt han hade ritat. Dessa räddades i sista stund från att skingras och förvaras numera på [Regionarkivet](#).^{[11][12]} Här finns 16 byggnadsritningar bevarade för Kvarteret.Örup – [ACP](#) 171-186.

Dåvarande [stadsarkitekten](#) i Göteborg, [Gerhard Paulson](#), ansökte 1969 om byggnadsminnesförklaring av fastigheterna. Han ställde sig på de protesterandes sida när striden om [Avenyn](#) 18 var aktuell. Ärendet kom att bli vilande i avvaktan på att en [stadsplan](#) skulle färdigställas. Planen hade aktualiserats av en rivningsbegäran av Kungsportsavenyen 18. Bevarandefrågan löstes, delvis med hjälp av allmänhetens kraftiga protester mot rivningen. Planen återställdes och huset räddades kvar.^[13] Huset är idag i Göteborgs stads ägo genom det helägda Förvaltnings AB [Göteborgslokaler](#).

Ett första beslut om byggnadsminne fattades av Länsstyrelsen 23 september 1985. Det avsåg Kungsportsavenyen 16-20 (tomterna 1-2, 3 och 4). Vasagatan 43A ingår i samma fastighet som Kungsportsavenyen 16. Efter vidare utredning fattades ett kompletterande beslut den 10 april 2001 för Kungsportsavenyen 22 och Kristinelundsgatan 12 (tomterna 5-6).^{[2][3]} Därmed var fyra av sex fastigheter i kvarteret [byggnadsminnen](#). Resterande två fastigheter i kvarteret, de båda hörnfastigheterna vid Lorensbergsgatans södra och norra ände, är alltså inte byggnadsminnen.

Läs hela artikeln om Kvarteret Örup på [Wikipedia](#).

Text: Artikeln [Kvarteret Örup](#) på Wikipedia, licensierad enligt [Creative Commons Erkännande-dela-lik 4.0 Unported](#)